

ELDORADO, végállomás. Az országos könyvtári szolgáltatások megújuló rendszere

A pályázati vállalás¹ értelmében 2014. október végén szükséges felállnia annak a komplex digitális szolgáltatási rendszernek, amely nem csupán a nemzeti könyvtár, de – várhatóan – a teljes magyar könyvtári rendszer jövőjét jelentősen befolyásoló tényezőként, afféle ki-törési pontként funkcionálhat a magyar könyvtárügy egésze számára. Az ELEktronikus Dokumentumküldés Országos Rendszere, Adatbázisa és DOKumentumtára (ELDORADO) eminens célja a digitális tartalmak jogtiszta módon történő szolgáltatása, a kereskedelmi forgalomban nem kapható, a könyvtárak polcain elfekvő kiadványok digitális formában történő „újraélesztése” egy megújuló, a digitális társadalom kihívásaihoz igazodó jogi környezetben. A kivitelezés hatékonysága a megrendelő (Országos Széchényi Könyvtár = OSZK) és szállító (Monguz Kft.) szoros együttműködését igényli a megvalósítási periódus közel egy éve során, egyszersmind elengedhetlenné teszi az érintett könyvtári partnerek és egyéb ágazati szereplők (kiadók, könyvterjesztők, közös jogkezelők, a szellemi tulajdon védelméért felelős kormányzati szervek stb.) aktív bevonását.

Bevezetés

Az ELDORADO, amelynek alapvető koncepciója még 2011 áprilisában, egy a Pannon Egyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár által megvalósított TÁMOP pályázat² keretében kidolgozott összegző megvalósítási tanulmány³ formájában látott napvilágot, tervezett komplex szolgáltatási rendszerével kiválóan illeszkedik a Bölcsék Tanácsa (Comité des Sages) kevéssel korábban, 2011 januárjában megjelent, „Új Reneszánsz” címet viselő jelentésében⁴ megfogalmazódó távlati célokhoz. Utóbbi dokumentum úgy fogalmaz, „[a] Bizottság hasonlóképpen fontosnak tartja, hogy a magánszektor szolgáltatói által térítés ellenében kínált jogvédett tartalmak kereshetővé váljanak az Europeana-ban. Ezek a tartalmak így kiegészítenék az ingyenesen elérhető dokumentumok kínálatát. Ösztönözni szükséges az Europeana és az online terjesztésben aktív magáncégek (pl. kiadók) közötti együttműködést. Fontos, hogy a felhasználóknak legyen lehetősége a találatok szűrésére, amennyiben előnyben részesítik a szabadon hozzáférhető tartalmakat.”

Miközben az európai irányelveket követve a hazai jogi környezet is egyre inkább igazodni látszik a digitális társadalom támasztotta kihívásokhoz (l. „Tisztázódó jogi környezet”), a nemzetközi szintén egyre többen kísérleteznek hasonló elven működő, az érintett ágazati szereplők kooperációjára

építő, átfogó katalógusokon (l. „Az átfogó katalógus igénye”) alapuló e-könyvtári szolgáltatások kialakításával (l. „A könyvtár mint eHub”), amelyek komplexitásukban és differenciáltsági fokukban ugyanakkor jelentős mértékben eltérnek az ELDORADO rendszerében rejlő lehetőségektől (l. „ELDORADO: egy komplex szolgáltatási rendszer”).

Tisztázódó jogi környezet

Az ELDORADO célja, hogy a különböző szerzői jogi státuszú dokumentumok digitális másolatait „mindent egy helyen” alapon („one-stop-shop”-szerűen), a felhasználói igények szerint („on demand”) szolgáltatassa.⁵ E koncepcióból is következik, hogy a szolgáltatás fókuszában a felhasználó számára nehezen beszerezhető, kereskedelmi forgalomban nem kapható (out-of-commerce) kiadványok állnak. Ezek egy része (közkeletű, árva művek) szabadon hozzáférhetővé tehető, másik – az előzőnél valószínűleg jelentős mértékben terjedelmesebb – részük *Votisky Zsuzsa* szellemes meghatározásában⁶ „forgalomban lehető könyvek”-nek titulált dokumentumkörbe tartozik. A „forgalomban lehetőség” közelebről azt jelenti, hogy a jogtisztázást követően a szerzői jog jogosultja vagy annak képviselője hozzájárulásával a kiadvány a kereskedelmi forgalomba visszahelyezhető: a felhasználói igény, illetve a jogosulttal vagy an-

nak képviselőjével való megegyezés szerint; *igény szerint nyomtatott könyvként* (print on demand), *elektronikus formában*, vagy akár a kiadói raktárkészlet kiadásával. Míg a nyomtatott kiadványok tekintetében tehát mindenképp az antikváriusi kereskedelemnek, addig az elektronikus formában létező (vagy létrehozható) kiadványok esetében a könyvtáraknak jut(hat) jelentős szerep az out-of-commerce dokumentumok újbóli forgalomba helyezésében.

Hogy a jogtisztázás összetett problémája nem csupán a kiadványok imént vázolt halmazát, hanem az árva műveket is érinti, tiszta nyereség a számunkra, ha az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól szóló uniós irányelv⁷ hazai átültetése⁸ egyszerre lehetővé teszi arra, hogy soron kívül lépünk fel a tömeges digitalizálást támogató automatizált jogtisztázási mechanizmusok magyarországi meghonosítása érdekében. A könyvtári digitalizálást támogatja továbbá javasolt rendelkezéseivel „Az Európai Parlament 2013. június 13-i jogalkotási állásfoglalása a közszféra információinak további felhasználásáról szóló 2003/98/EK irányelv módosítására irányuló európai parlamenti és tanácsi irányelvről szóló javaslatról” címet viselő dokumentum.⁹

A nem elérhető kiadványok digitális kereskedelmi forgalomba helyezésének, avagy „elektronikus újrakiadásának”¹⁰ az igénye a közép-európai régió illetékes szakembereit hasonló megoldások indítványozása felé tereli. Erről tanúskodtak az OSZK-ban 2013 novemberében megrendezett „Accessing Digital Content: Mass Digitisation, E-Legal Deposit, Copyright Matters – Experiences in National Libraries” című konferencia előadásai.¹¹

Az átfogó katalógus igénye

Az átfogó katalógusok hiánya – ahogy arra *Stéphanie Michaux* helyesen felhívja a figyelmet¹² – az e-könyvek kölcsönzésének, de általában az e-könyvtári szolgáltatásoknak egy lényegi akadálya. Ezt a hiányosságot különböző kezdeményezések a maguk módján igyekeznek kiküszöbölni. Ahogy az például a Google Books projekt honlapján megfogalmazódik: „Végső célunk, hogy a könyvtárakkal és kiadókkal együttműködve létrehozzunk egy olyan átfogó, kereshető, virtuális katalógust, amely minden könyvre kiterjed, függetlenül attól, hogy milyen nyelven íródott, és egyszerre segíti a felhasználót abban, hogy új könyveket fedezzen föl, valamint a kiadót, hogy új olvasókat találjon”.¹³

Egy átfogó könyvkatalógusra („Fichier Exhaustif du Livre”) épül a DILICOM e-könyvkölcsönzési projektje (Projet Prêt Numérique en Bibliothèque, PNB)¹⁴. Az adatforgalom, amely ONIX 3.0 alapon bonyolódik¹⁵, a következő folyamatokat foglalja magában:

1. a terjesztő továbbítja a kiadói kínálatot a DILICOM-nak;
2. a kínálat bekerül az átfogó könyvkatalógusba, majd egy ún. eHUB-on keresztül továbbítódik a kereskedőknek;
3. a kereskedők a terjesztők kínálatát elérhetővé teszik az oldalaikon;
4. a könyvtárak a kereskedőkön keresztül benyújtják igényeiket, majd a kereskedők az eHUB-on keresztül továbbítják a megrendelést;
5. az e-könyvek a könyvtár felhasználói számára elérhetővé válnak, amint a kereskedő a terjesztőknél érvényesítette az igénylést;
6. a terjesztők gondoskodnak a fájlok tárolásáról;
7. az eHUB archiválja a tranzakciókat, hogy garantálja a felhasználók számára a folyamatos hozzáférést a megvásárolt elektronikus tartalmakhoz.¹⁶

A rendszer lényegi eleme tehát az átfogó katalógus. *Ami az ELDORADO-t illeti, a tervezett szolgáltatás a magyar vonatkozásban leginkább átfogónak tekinthető MOKKA-ODR katalógusra épít.*

Az előbbiekben vázolt projekt egy másik fontos magkomponense az eHub, amely az érdekeltek (adott esetben: kereskedők, terjesztők, könyvtárak) közötti egyezkedés, illetve a megállapodások megkötésének, a megfelelő engedélyek kiadásának stb. virtuális helyszíne.

A könyvtár mint eHub

Az e-könyv mint szolgáltatás?

Az ELDORADO tervezésekor és fejlesztésekor nem csupán – a nemzetközi szinten – változó jogi környezettel szükséges számolni, hanem a hasonló felhasználói igények kielégítésére született külföldi kísérletek tapasztalataival is, amely utóbbiak a megoldáskeresések tekintetében is némi párhuzamosságról tanúskodnak. Az előbbiekben a Google Books projekt kapcsán már említettem a könyvtárakkal és a kiadókkal való együttműködés igényét, illetve a DILICOM kezdeményezéséről szólva bevezetődött az eHub fogalma. Ezen a ponton említést érdemel egy másik eHub-alapú szolgáltatás, az Atingo (*1. ábra*), amely egy svéd és egy angol szolgáltatás egyesítéséből jött létre.¹⁷

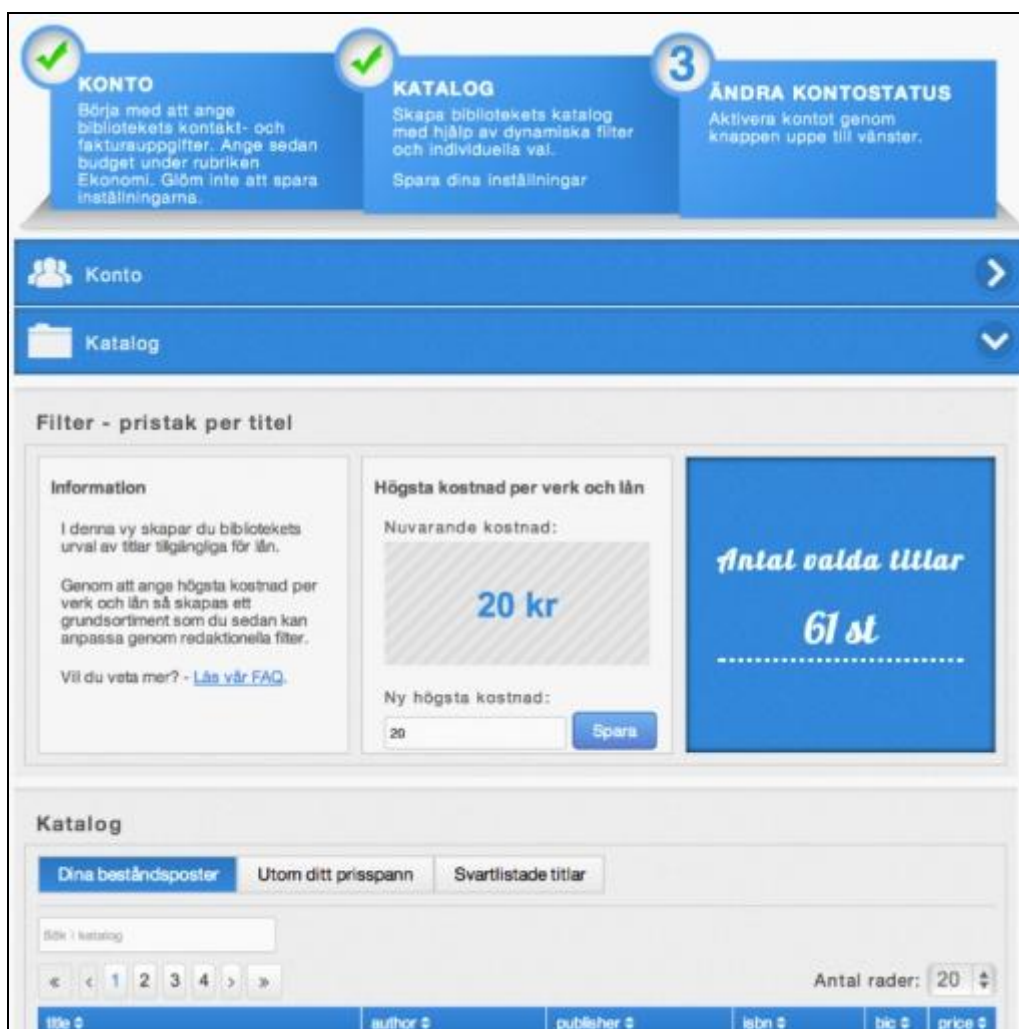
Az alapja tehát ennek is egy eHub, egy virtuális találkozóhely, ahol a kiadók és könyvtárak közötti tárgyalások zajlanak. Az érdekeltek eseti megállapodásokat kötnek az árakról és a szolgáltatási feltételekről. A koncepció alapvetően arra épít, hogy az e-könyvet magát szolgáltatásként, nem termékként fogja fel. Eredményeképpen ma a könyvtárak Svédországban jóval előrébb tartanak az e-könyvek forgalmazásában, mint a hagyományos terjesztők.

Az ELDORADO maga is törekszik arra, hogy az érdekeltek (szerzői jogosultak, kiadók, terjesztők, könyvtárak, közigazgatási szervek stb.) együttműködésének katalizátorává, valamint – eHubként – az érintetteket összekötő kapocssá, a tárgyalások és megállapodások virtuális terévé váljon.

Partnerintézmények

A kínálat tekintetében az ELDORADO a tervezők szándéka szerint a hazai könyvtári rendszer gyűjteményeiben fellelhető dokumentumállomány egészére épít. Ehhez a potenciális partnereinket együttműködővé, a rendszer hatékony üzemeltetésében érdekeltté kell tennünk, hangsúlyozva, hogy az ELDORADO a magyarországi könyvtári rendszer közös szolgáltatása.

Az ELDORADO egyik legfőbb erénye lehet, hogy infrastruktúrát szolgáltat a partnerkönyvtárak számára azáltal, hogy támogatja, illetve egységesíti a digitális másolatküldés folyamatait, beleértve a jogtisztázást.

1. ábra Az Atingo eHUB felülete

Piaci és közigazgatási partnerség

Az ELDORADO kimondott célja, hogy a piacba ne, avagy csak serkentően, a gazdasági hasznosságot szem előtt tartva avatkozzon be. Az *Európai Parlament* fentebb említett jogalkotási állásfoglalása¹⁸ a következőképp fogalmaz:

„(15) A könyvtárak, múzeumok és levéltárak jelentős mennyiségű, értékes közigazgatási információforrásokat tárolnak, különösen azóta, hogy a digitalizálási projektek megsokszorozták a köztulajdonban lévő digitális anyagok mennyiségét. A kulturális örökséget magában foglaló gyűjtemények és a kapcsolódó metaadatok a digitális tartalommal bíró termékek és szolgáltatások potenciális alapjai, és óriási lehetőségeket hordoznak magukban az innovatív további felhasználás számára olyan ágazatokban, mint a tanulás és az idegenforgalom. A köztulajdonban lévő kulturális anyagok további felhasználási lehetőségeinek növekedése többek között lehetővé fogja tenni az uniós vállalkozások számára, hogy potenciáljukat kihasználják és hozzájáruljanak a gazdasági növekedéshez és a munkahelyteremtéshez.

[...]

(19) A digitalizálás fontos eszköz annak biztosítására, hogy a kulturális anyag szélesebb körben hozzáférhető és a továbbiakban is felhasználható legyen oktatás, munkavégzés vagy szórakozás céljából. Emellett jelentős gazdasági lehetőségeket is kínál, lehetővé téve a kulturális anyag digitális szolgáltatásokba és termékekbe történő beépítését, támogatva ezáltal a munkahelyteremtést és a növekedést.”

Az ELDORADO kommunikációja során fontos megszólítanunk a piaci szféra szereplőit, mindekelőtt a könyvpiari érdekelteket, az elektronikus és a hagyományos könyvek kiadóit, már csak az esetleges negatív tapasztalatokból fakadó ellenérzéseik felszámolása érdekében is. A már működő együttműködéseink során is igyekszünk tudatosítani, hogy az ELDORADO célja a digitális tartalmak jogszerű szolgáltatása, a jogosultak érdekeinek maximális szem előtt tartása. Ennek fényében az utóbbiak, illetve képviselőik maguk határozhatják meg, mely konstrukcióban, milyen díjszabás mellett kívánják az adott dokumentumot a rendszeren keresztül szolgáltatni, ha egyáltalán igényt tartanak erre.

Az ELDORADO pozitív piaci illeszkedését támasztja alá a szolgáltatás felállításában üzleti lehetőséget látó potenciális piaci partnerek felbukkanása.

Ahhoz, hogy a jogtisztázás oly mértékű automatizmussal működjön, hogy azt a rendszer a humán beavatkozás minimalizálásával leképezni tudja, a jogi adatok ELDORADO-kompatibilis, a rendszerrel együttműködni képes (interoperábilis), valamint – nem utolsósorban – naprakész tartalmú nyilvántartásaira van szükség. Ezek kialakításának ösztönzésében partnereink a szellemi tulajdon-kezelését felelős szervezetek, illetékes közigazgatási szervek.

ELDORADO: egy komplex szolgáltatási rendszer

Üzleti modell

Az ELDORADO-t a különböző jogi és digitalizációs státuszokból eredő szolgáltatási és pénzügyi komplexitás jellemzi. A rendszerterv alapjául szolgáló *üzleti modell* hivatott a rendszert a maga összetettségében megragadni, feltárva a jogosultsági viszonyok, pénzügyi komponensek és jogszabályi lehetőségek (és korlátok) összefüggéseit, a rendszerelemek kapcsolatait és egymásra utalását. Ennek fényében az üzleti modellnek egyértelmű választ kellett adnia egy olyan jellegű kérdésre, hogy x jogi státuszú, kereskedelmi forgalomban levő vagy nem levő, digitalizált, digitálisan létrejött (born digital) vagy nem digitalizált dokumentum milyen licenckonstrukcióban, milyen egyéb feltételekkel (pl. felhasználói regisztrációhoz kötöttség), a díjszabás mely árkomponenseit figyelembe véve szolgáltatható.

Finanszírozás

A finanszírozás kérdése az ELDORADO üzleti modellje szempontjából alapvető kérdés. Mindekelőtt megválaszolendő, hogy a fejlesztés befejeztével felálló szolgáltatás tekintetében a szervezet és a rendszer (a teljes mögöttes infrastruktúra) fenntartása bevételfinanszírozással vagy központi költségvetési támogatásból valósul-e meg? Ezen a helyen érdemes ismét segítségül hívnunk a közszféra információinak további felhasználásáról szóló irányelvjavaslatot¹⁹:

„(22) Azokban az esetekben, amikor a közintézmények a dokumentumok további felhasználására díjat számolnak fel, a díjnak elvben a határköltökre kell korlátozódnia. Célszerű azonban figyelembe venni annak szükségességét, hogy az irányelv rendelkezései ne akadályozzák az olyan közintézmények rendes ügyvitelét, amelyeknek a rájuk bízott közfeladatok ellátásával vagy a doku-

mentumok gyűjtésével, előállításával, feldolgozásával és terjesztésével összefüggő költségeik jelentős részét saját bevételből kell fedezniük. Ilyen esetekben a közintézmények számára lehetővé kell tenni, hogy a határköltségeket meghaladó díjat számíthassanak fel. E díjak mértékét objektív, átlátható és ellenőrizhető kritériumok alapján kell megállapítani, és a dokumentumok rendelkezésre bocsátásából és további felhasználásának engedélyezéséből eredő teljes bevétel nem haladhatja meg a dokumentumok gyűjtésének, előállításának, feldolgozásának és terjesztésének költségét egy ésszerű nyereséghányaddal együtt.

[...]

(23) A szokásos ügyvitelük akadályozásának elkerülése érdekében a könyvtárak, múzeumok és levéltárak számára is lehetővé kell tenni, hogy a határköltségeket meghaladó díjakat számoljanak fel. E közintézmények esetében a vonatkozó elszámolási időszakban a dokumentumok rendelkezésre bocsátásából és további felhasználásának engedélyezéséből eredő teljes bevétel nem haladhatná meg a dokumentumok gyűjtésének, előállításának, feldolgozásának, terjesztésének, megőrzésének és szerzői jogai engedélyezésének költségét egy ésszerű nyereséghányaddal együtt. A könyvtárak, múzeumok és levéltárak alkalmazásában és sajátosságaikat szem előtt tartva az ésszerű nyereséghányad kiszámítása során figyelembe lehet venni a magánszektor által az azonos vagy hasonló dokumentumok további felhasználásáért felszámított díjakat.”

Mint látjuk, az idézett dokumentum a digitalizálás serkentésére törekszik a bevételi finanszírozás lehetővé tétele által. Az ELDORADO üzleti modelljének megfogalmazásakor ugyanakkor kimondtuk, hogy *a rendszer alapvetően költségvetési támogatásra épül, közszolgálati szempontok által vezérelt.* Ennek fényében célja a közkincsek tekintetében a szabad felhasználásra bocsátás, akár kereskedelmi célokra is, jogdíjjal terhelt dokumentumok esetén pedig a kínálat és kereslet találkozásának elősegítése (közvetlen piacserkentő hatás kifejtése) a rendszer fenntartási költségeivel, esetleges ésszerű megtérüléssel kalkulálva.

A közkincsek térítés ellenében történő szolgáltatása olyan kérdés, amely – a finanszírozási korlátoknak betudhatóan – rendre előkerül nemzetközi viszonylatban is.²⁰ Franciaországban emellett a jogdíjjal nem terhelt dokumentumok szponzorális digitalizálása vált ki sokakból komoly ellenérzése-

ket.²¹ Az ELDORADO üzleti modelljének megfogalmazásakor abból indultunk ki, hogy a digitalizálás alapfeladatunk, amely a megőrzési célt és a rendelkezésre bocsátást egyaránt szolgálja.²² Ennek alapján a digitalizálási tervtől való eltérés, a soronkívüliség lehet az a „hozzáadott érték”, amely egy közkinccs digitális másolatának felhasználói megrendelésekor díjtételként jelentkezhet.

E-kölcsönzés

IFLA-közlemény az e-könyvek könyvtári kölcsönzéséről

A Könyvtári Egyesületek és Szervezetek Nemzetközi Szövetsége (International Federation of Librarian Associations and Institutions = IFLA) 2013 februárjában jelentette meg az e-könyvek könyvtári kölcsönzésével kapcsolatos állásfoglalását.²³ Az ebben megfogalmazott alapelvek – a közlemény preambuluma szerint – arra a feltételezésre építenek, hogy ha a könyvtárak és a kiadók be akarják tölteni küldetésüket, nevezetesen az információk és ismeretek eljuttatását a közösség tagjaihoz, közös érdekük megállapodni az e-könyvek könyvtári licencelésének méltányos feltételeiről.

A megfogalmazott főbb alapelvek értelmében a könyvtárak számára lehetővé kell tenni, hogy rugalmas feltételek mellett vásároljanak vagy licenceljenek e-könyveket. Ennek módja, ha a licencmegállapodások különböző kikötéseket tartalmaznak például arra vonatkozóan, hogy mennyi a kiadványhoz egyidejűleg hozzáférő (ún. konkurens) felhasználók száma; az időtartam, ameddig a könyvtár az e-könyvet olvasói számára elérhetővé teheti; avagy az engedélyezett kölcsönzések száma. Mindemellett érdemes lehetőséget nyújtani arra, hogy az állandó hozzáférést az olvasók, ha úgy tartja kedvük, megvásárolhassák. Az állásfoglalás szerint *a licencfeltételek megfogalmazásakor figyelemmel kell lenni a könyvtárakat érintő, nemzeti jogszabályokban rögzített szerzői jogi korlátozásokra és kivételekre²⁴, így például a művészetek másolásának, illetve – állandó hozzáférést biztosító licenc esetén – a megőrzési célú konverzióknak a lehetőségére, nem elfeledkezve a könyvtárközi kölcsönzésről, valamint a műveknek a látássérültek számára való hozzáférhetővé tételéről,* amely utóbbi magában foglalhatja a formátum megváltoztathatóságának igényét. Az IFLA közleménye az alapelvek között említi továbbá, hogy a könyvtár által kölcsönzésre kínált e-könyveknek olyan formátumúaknak kell lenniük, hogy azokat minden manapság használatos e-könyv olvasókészüléken

olvasni lehessen. Nem mellékes az állásfoglalásnak az a kitétele, amely arra hívja fel a figyelmet, hogy elejét kell venni annak, hogy a kiadók, a szerzők vagy a terjesztők elzárkózzanak az e-kiadványok könyvtárak számára történő forgalmazásától. Ennek ajánlott módja a méltányosként elfogadott licenckondíciók rögzítése a nemzeti szintű jogi szabályozásban.

Jog az e-olvasáshoz

Megkerülhetetlen, hogy ezen a helyen felidézzük az EBLIDA (*European Bureau of Library, Information and Documentation Associations = Könyvtári, Információs és Dokumentációs Egyesületek Európai Irodája*) 2013. június 13-ai keltezésű felhívását²⁵.

A szervezetet az a tény készítette állásfoglalásra, hogy a szolgáltatásként értelmezett e-kiadványok esetében a kiadók ragaszkodnak ahhoz, hogy meghatározhassák, a digitális tartalmak mely körét, milyen licenfeltételek mellett bocsátják a könyvtárak olvasóinak rendelkezésére, és ezáltal előnytelen mértékben befolyásolják a könyvtárak gyűjteményfejlesztési politikáját az e-tartalmak gyarapítása tekintetében. Jogi értelemben itt arról van szó, hogy míg a hagyományos (nyomtatott, illetve fizikai hordozón megjelent) kiadványok esetében a dokumentum megvásárlása után fennáll a terjesztési jog kimerülésének esete, vagyis a kiadó vagy szerző a dokumentumnak a könyvtár tulajdonába való átszállását követően nem gördíthet akadályokat a továbbadás, eladás vagy kölcsönzés elé, addig a digitális dokumentumok szerzeményezése esetében egy szolgáltatás igénybevételeéről van szó, amelyre a jogkimerülés nem vonatkozik, így a jogtulajdonos szabadon dönthet arról, hogy mely műhöz milyen feltételek mellett kíván hozzáférést nyújtani. A felhívás megfogalmazói szerint ahhoz, hogy az európai állampolgárok szabadon gyakorolhassák az e-könyvek olvasásához fűződő jogukat, mindenekelőtt a kérdést övező jogi bizonytalanságot szükséges eloszlatni, mindezekből következően „*az EBLIDA felhívja az Európai Bizottságot, hogy teremtsen meg azt az átlátható szerzői jogi keretszabályozást, amely a szerzők és a további jogtulajdonosok megfelelő díjazásával lehetővé teszi a könyvtárak számára az e-könyvek beszerzését és kölcsönadását*”.

Azzal, hogy az e-kölcsönzést a szolgáltatásai közé emelte, az ELDORADO arra vállalkozott, hogy a

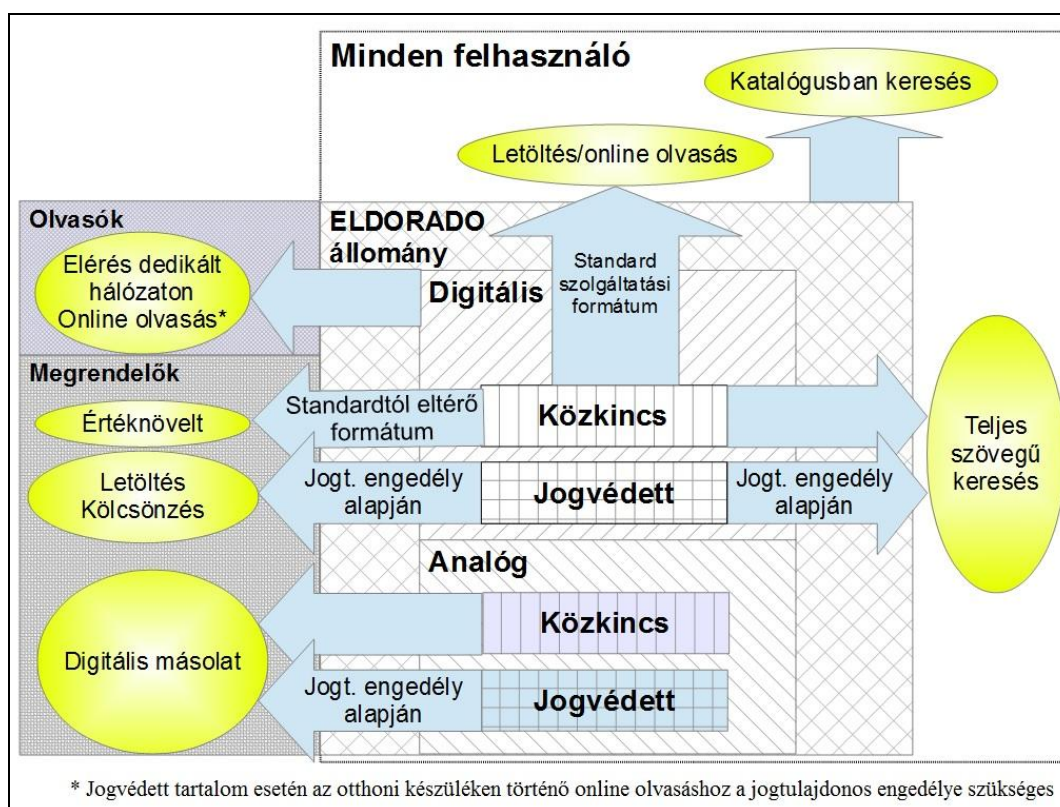
hazai viszonylatoknak megfelelő választ találjon egy olyan időszerű kérdésre, amelynek megválaszolása a szakmát világszerte hevesen foglalkoztatja. A felállítandó rendszer platformot kíván szolgáltatni az e-kiadványaik könyvtári kölcsönzését ily módon megoldani szándékozó kiadók számára, egyszersmind ösztönözve egy olyan infrastruktúra felállítását, amely – akár a nyomtatott könyvek haszonkölcsönzésének mintájára, de természetesen önkéntes közös jogkezelési alapokon – lehetővé teszi az e-tartalmak kölcsönzéséhez elengedhetetlen szerzői jogi felhatalmazások kezelését, valamint a jogdíjak megfelelő felosztását a jogosultak között. *A koncepció szerint az e-kiadványok kölcsönzésének feltételeit az arra jogosultak állíthatnák be a licencek hatékony menedzselését elősegítő felületen.*

Az ELDORADO felhasználói

Az ELDORADO szolgáltatásainak komplex rendszerével a felhasználók tág körét célozza meg. A digitális másolatküldés *megrendelői* magánszemélyek és üzleti ügyfelek egyaránt lehetnek. A szolgáltatási spektrum a megrendelő szempontjától, a felhasználói jogosultságtól, a jogosultaktól (a jogtulajdonosok képviselőitől) kapott engedélyektől, illetve a felhasználások jogszabályban rögzített lehetőségeitől függően a *(katalógusban történő vagy teljes szöveges) kereséstől az online olvasáson és az e-kölcsönzésen át az értéknövelt szolgáltatásokig terjed (2. ábra).*

Az ELDORADO egy másik, jelentős felhasználói körét alkotják majd azok a könyvtárak, amelyek a digitalizálási infrastruktúrát veszik igénybe, legyen szó a digitalizálási tevékenységeik munkafolyamatainak a rendszeren keresztül történő vezérléséről (*workflow-menedzsment szolgáltatása*), a *műszaki infrastruktúra használatáról*, vagy akár a jogvédett tartalmaiknak a széles körű szolgáltathatóság érdekében történő „felszabadításáról”: a jogtisztaság megteremtéséről (*szerzői jogi infrastruktúra-szolgáltatás*).

Messze nem elhanyagolható felhasználói kört jelentenek a jogosultak, illetve képviselőik. Azok a kiadók (esetleg terjesztők), szerzők, illetve szervezetek, amelyek hajlandóságot mutatnak arra, hogy műveiket digitális formában, az ELDORADO rendszerén keresztül helyezték (vissza a) forgalomba.

2. ábra A szolgáltatási spektrum

Összefoglaló – szolgálunk és őrünk

Az ELDORADO szolgáltatás felállítását célzó projektnek már a jelenlegi stádiumban is fontos hozadéka, hogy olyan kérdéseket, problémákat hozott felszínre, amelyek megválaszolása, megoldása nemcsak a magyar könyvtárügy érintett szereplőinek, de a szélesebb, nemzetközi szakmai közönségnek is komoly fejtörést okoz. Ilyenek – a jogi természetű problémákon túl – az *FRBR-modell* alkalmazása és alkalmazhatósága a könyvtári rendszerekben általában, és specifikusan a digitalizálás munkafolyamataiban; az *e-kölcsönzés* összetett problematikája²⁶; az *analitikus (cikk- és tanulmány szintű) feldolgozás már létező folyamatnak beillesztése a szolgáltatásba*; a *permanens azonosításnak a digitalizálás országos koordinációja szempontjából (is) jelentős kérdése* (vö. National Bibliography Number, URN); az *archiválási formátum(ok)* problémája stb. Másfelől fontos megemlíteni, hogy a hazai digitalizálási projektek egy rendszerbe foglalásával az *ELDORADO olyan országos hatókörű szolgáltatássá léphet elő, amely nagyban elősegítheti a könyvtári rendszer erőforrásainak hatékony felhasználását, valamint hozzájárulhat a nemzeti kulturális örökség fennmaradá-*

sához. Mindezt egy, az olvasói igények kiszolgálására optimalizált, korszerű szolgáltatási modell járulékaként, partnereinkkel szoros együttműködésben végezve.

Jegyzetek és irodalom

(Az elektronikus tartalmak megtekintésének időpontja minden esetben: 2013. december 29.)

- ¹ A 2012 tavaszán meghirdetett pályázat címe: TÁMOP-3.2.4.B-11/1 – „Tudásdepó-Expressz” – Országos könyvtári szolgáltatások bővítése, fejlesztése az oktatás és képzés támogatásának érdekében.
- ² TÁMOP 3.2.4-08/2, „Tudásdepó-Expressz” – A könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében, Országos elektronikus szolgáltatások bővítése, fejlesztése.
- ³ VONDERVISZT Lajos – SAJÓ Andrea: Az országos elektronikus dokumentumküldő rendszer (OEDR) koncepciója – http://konyvtar.uni-pan-non.hu/tamop324/images/stories/pdf/OEDR_osszegzo_tanulmany.pdf

- ⁴ The New Renaissance: report of the 'Comité des Sages' – http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/refgroup/final_report_cds.pdf
- ⁵ Az ELDORADO megvalósítására irányuló projekt korábbi eredményeiről, illetve a rendszernek a könyvtári szolgáltatások országos rendszerében elfoglalt helyéről bővebben lásd: KÁLDOS János: ELDORADO – Az Elektronikus Dokumentumküldés Országos Rendszere: vízió és helyzetjelentés. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 22. évf. 2013. 5. sz. p. 22–30. – <http://ki.oszk.hu/3k/2013/06/eldorado-az-orszagos-elektronikus-dokumentumkuldes-rendszere/>
- ⁶ VOTISKY Zsuzsa: Új fogalmak a könyvszakmában, a forgalomban lehető könyvek. = Könyvhét, 17. évf. 4. sz. 2013. p. 244–249.
- ⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2012/28/EU irányelve az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól – <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:299:0005:0012:HU:PDF>
- ⁸ 2013. évi CLIX. törvény a szellemi tulajdonra vonatkozó egyes törvények módosításáról – <http://www.complex.hu/kzldat/t1300159.htm/t1300159.htm>
- ⁹ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0275+0+DOC+XML+V0//HU>
- ¹⁰ L. a Francia Nemzeti Könyvtár (BnF) ReLIRE adatbázist, erről bővebben: DANCs Szabolcs: „A digitális felvilágosodás felé” : az ARROW program és az OSZK digitalizálás, szerzői jog, innovatív megoldások. = Könyvtári Figyelő, 2013. 3. sz. p. 465–484.
- ¹¹ Az ELDORADO jogi vonatkozásairól, egyebek között az Európai Bizottság „Licenses for Europe” kezdeményezéséről I. Amberg Eszter cikkét ugyanebben a számban.
- ¹² MICHAUX, Stéphanie: A la recherche d'un modèle viable de prêt numérique pour les bibliothèques – <http://www.lettresnumeriques.be/2012/05/31/a-la-recherche-dun-modele-viable-de-pret-numerique-pour-les-bibliotheques/> (Megtétekintve: 2012. június 21.)
- ¹³ <http://www.google.com/googlebooks/library/index.html>
- ¹⁴ <http://www.actualitte.com/bibliotheques/le-projet-pret-numerique-en-bibliotheque-expose-aux-libraires-42521.htm>
- ¹⁵ Az ONIX a könyvkiadói iparág termékeire vonatkozó információk elektronikus formában történő reprezentálására és kommunikációjára szolgáló metaadat-szabvány, bővebben: MOHAY Anikó: ONIX (Online Information Exchange). = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 21. évf. 2012. 5. sz. p. 24–26. – <http://ki.oszk.hu/3k/2012/09/onix-online-information-exchange/>
- ¹⁶ Az egyes adatfolyamatokról (e-könyv kínálatra vonatkozó metaadatok frissülése, megrendelési folyamat, online olvasás) az alábbi ugróponton található dokumentum ábrái alapján kaphatunk közelebbi képet: http://www.crl-midipyrenees.fr/wp-content/uploads/2013/04/ProjetPNB_Dilicom.pdf
- ¹⁷ <http://www.cnetfrance.fr/news/atingo-une-nouvelle-solution-pour-le-pret-d-ebooks-en-bibliotheque-39793544.htm#xtor=RSS-300021>
- ¹⁸ L.8. jegyzetet!
- ¹⁹ L. u.o.!
- ²⁰ <http://scinfolex.com/2012/10/13/la-vieille-et-obscene-idee-du-domaine-public-payant-est-de-retour/>
- ²¹ <http://scinfolex.com/2013/12/03/utiliser-les-irrepartissables-des-societes-de-gestion-collective-pour-financer-la-numerisation-du-domaine-public/>
- ²² L.: 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről, 55. § (1) b) és 61. § (4) a-c), f) – http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700140.TV
- ²³ Az állásfoglalás teljes – angol nyelvű – szövege letölthető innen: <http://www.ifla.org/node/7418>
- ²⁴ A szerzői jogi korlátozásokról és kivételekről bővebben I.: DANCs Szabolcs: „A digitális felvilágosodás felé”: az ARROW program és az OSZK digitalizálás, szerzői jog, innovatív megoldások. = Könyvtári Figyelő. 2013. 3. sz. p. 465–484.
- ²⁵ <http://www.eblida.org/news/the-right-to-e-read.html>
- ²⁶ Elég a kérdésnek a fentebb említetteken túl egyetlen aspektusára felhívni itt a figyelmet, ez pedig az „ÁFA-kérdés”, vagyis hogy az e-könyvek szolgáltatásként való értelmezése a kiadványok árát is jelentős mértékben befolyásolja.

Béerkezett: 2014. I. 3-án.

